

6. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / Б. С. Стичинський, І. В. Зуб, В. Г. Ротань. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К. : А.С.К., 2000. – С. 38.

7. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 187. – 06 жовтня.

8. Трудовое право России : учеб. для вузов / [отв. ред. Р. З. Лившиц и Ю. П. Орловский]. – М. : ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – С. 21.

9. Сенников Н. М. О правовом механизме распространения условий коллективного договора на всех работников организации / Н. М. Сенников // Солидарность. – 2003. – № 10.

10. Шемшученко Ю. Людина і реформування адміністративного права / Ю. Шемшученко, В. Авер'янов // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 53. – С. 16.

11. Алексеев С. С. Пробелы в праве и пути их преодоления / С. С. Алексеев // Советское государство и право. – 1978. – № 7. – С. 40–48.

12. Керимов Д. А. Философские проблемы права / Керимов Д. А. – М. : Мысль, 1972. – 470 с.

13. Трудовому Кодексу России два года // Профсоюзы. – 2004. – № 5. – С. 22.

Надійшла до редколегії 18.06.2009

Анотації

У статті розглядаються актуальні проблеми окреслення та зазначення сфери дії колективного договору від суто тарифного договору до «малої конституції підприємства» в контексті реалізації принципу універсальності впливу вказаної трудової угоди.

В статье рассматриваются актуальные проблемы определения сферы действия коллективного договора от тарифного договора до «малой конституции предприятия» в контексте реализации принципа универсальности влияния этого трудового соглашения.

In article actual problems of definition of sphere of action of the collective agreement from the tariff contract to «the small constitution of the enterprise» which are caused realisations of a principle of universality of influence of this labour agreement are considered.

УДК 349.22(477)

О. В. ЧОРНОУС,

*викладач кафедри трудового, земельного та екологічного права
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ПРАЦІ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА СЛУЖБУ ЖІНОК В ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Норми статті 32 Конституції України прямо забороняють втручання в особисте і сімейне життя громадян. У свою чергу, Кодекс законів про працю України встановлює загальні правила прийому на роботу, а такі спеціальні нормативно-правові акти, як Закон України «Про державну службу», Закон України «Про міліцію», Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ та інші конкретизують правила прийому для жінок при прийнятті та оформленні на посади в державній службі, кількість яких останнім

часом значно зросла, встановлюючи цілий ряд вимог та обмежень.

Вагомий внесок у розробку теоретико-правових питань, пов'язаних із проблематикою обмежень свободи праці при прийнятті на державну службу зробили українські та російські фахівці: Л. Ю. Бугров, В. С. Венедиктов, М. І. Іншин, І. Я. Кисельов, О. В. Кузніченко, О. В. Лавриненко, А. В. Малько, О. Ю. Оболенський, Ю. М. Стариков та ін. Проте ряд актуальних і практично значущих проблем, які стосуються правових обмежень, що встановлюються при прийнятті на службу в органи внут-

рішних справ для осіб жіночої статі, потребують подальшого вивчення та розробки, що і визначає **актуальність** даної теми. **Метою** цієї статті є вдосконалення правового регулювання обмежень, що передбачені спеціальним законодавством для жінок–працівників органів внутрішніх справ (далі – ОВС) України.

Окремі автори вважають, що існують «серйозні проблеми» застосування праці жінок-співробітників міліції та ряд особливостей при прийнятті їх на службу [1, с. 144]. У зв'язку з цим можна зазначити, що, окрім прав та основних обов'язків, жінка добровільно погоджується з цілим рядом обмежень, встановлених законодавцем при прийнятті її на службу до ОВС України, які зумовлені специфікою виконуваних службових функцій. Особливо чітко обмеженість правового статусу осіб жіночої статі, прийнятих на службу до органів внутрішніх справ, проявляється при порівнянні із загальним трудовим статусом громадянина, статусом особи, що вступає на цивільну державну службу, і навіть порівняно з вимогами, встановленими до громадянина, що вступає на військову державну службу за контрактом.

На сьогодні існують різні підходи вчених до з'ясування сутності поняття «правове обмеження». Так, деякі науковці розглядають обмеження як частину обов'язків державних службовців, що спрямовані на забезпечення ефективного функціонування служби, встановлення правових перешкод можливим зловживанням службовців, створенні умов для незалежного здійснення посадових повноважень та реалізації прав службовців [2, с. 100]; інші під розуміють правовим обмеженням встановлену правовими нормами систему обмежень і заборон службової діяльності, які спрямовані на забезпечення професійного виконання службових повноважень [3, с. 96]. Що ж стосується мети впровадження обмежень, то дехто з учених вважає, що обмеження необхідні для: а) захисту суспільства, прав і свобод (інтересів) інших осіб від свавілля правокористувачів [4, с. 110];

б) необхідність поважати права і свободи інших людей та нормальне функціонування суспільства і держави [5, с. 119].

Як правило, вчені класифікують правові обмеження, що встановлюються з боку законодавця для державних службовців, на такі види: а) обмеження етичного змісту; б) обмеження юридичного характеру (обмеження, пов'язані з прийняттям на службу; обмеження, пов'язані з проходженням служби в державних органах) [6, с. 206]. Можна підтримати точку зору Ю. П. Битяка, який поділяє обмеження на ті, що пов'язані з прийняттям на державну службу, та ті, що пов'язані з проходженням державної служби [7, с. 92].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що всі правові обмеження, які встановлюються з боку держави та пов'язані з проходженням служби в ОВС України особами жіночої статі, доцільно розподілити на дві основні самостійні групи: 1) обмеження, що встановлюються державою та пов'язані з прийняттям на службу до ОВС України персоналу жіночої статі; 2) обмеження, що встановлюються державою та пов'язані з проходженням служби в ОВС України персоналом жіночої статі.

Аналіз нормативних актів, які регламентують порядок прийняття та проходження служби в ОВС України, дає змогу розглянути виділені групи правових обмежень, які встановлюються з боку законодавця при прийнятті та проходженні служби в органах внутрішніх справ до жінок і віднести до правових обмежень такі:

1) вікові обмеження, тобто недосягнення кандидаткою передбаченого спеціальним законодавством віку. Норми, які встановлюють вікові обмеження для кандидаток на службу в ОВС, відрізняються від загальних вимог Кодексу законів про працю України, регулюються спеціальним законодавством та закріплені в п. 3 і п. 4 Положення про проходження служби в ОВС, де зазначено, по-перше, що на службу в органи внутрішніх справ приймаються на добровільних засадах особи, які

досягли 18-річного віку; по-друге, рядовий і молодший начальницький склад органів внутрішніх справ комплектується на договірних засадах особами чоловічої статі, а в необхідних випадках – і жінками (до навчальних закладів системи МВС України можуть прийматися дівчата, які ще не досягли зазначеного віку, але мають середню освіту);

2) неналежний стан здоров'я кандидатки на службу в ОВС України. Виявлення в останньої захворювання, що перешкоджає проходженню служби, є підставою для відмови в прийомі на службу. Необхідно звернути увагу і на те, що медичні вимоги, встановлені до осіб, які вступають на службу в ОВС і на військову службу за контрактом, є значно жорсткішими, ніж вимоги до стану здоров'я цивільних державних службовців та інших категорій працівників. Це пояснюється особливою напруженістю зазначених видів служби, поєднаним із великим навантаженням на людський організм, що саме по собі є чинником, який впливає на розвиток різноманітних захворювань, особливо нерво-емоційного характеру.

Вивчаючи питання проходження державної служби, слід погодитися з думкою, Д. М. Бахраха, який особливо наголошує на рівні фізичної підготовки працівників міліції – як необхідний елемент для реалізації практичної політики держави [8, с. 10];

3) визначений рівень фізичної підготовленості, який є необхідною умовою для успішного складення іспиту з фізичної підготовки, який сьогодні є особливо важливою перешкодою для багатьох дівчат не лише для успішного виконання службових обов'язків, а навіть при вступі на навчання до навчальних закладів. Перевірка стану фізичної підготовленості кандидатки полягає у складанні фізичних нормативів, які можуть проводитися в кілька етапів, що стає подвійною перешкодою для молодих дівчат при вступі до навчальних закладів. Невиконання кандидаткою зазначених нормативів може бути

підставою для відмови в прийнятті його на службу до ОВС.

Це питання заслуговує на особливу увагу, оскільки зараз екологічна ситуація в Україні є загрозою не лише для здоров'я, а й життя молодих дівчат, – зафіксовані випадки смерті школярів під час уроків з фізичного виховання через навантаження, яке не витримують школярі. У зв'язку з цим потрібно переглянути вимоги нормативів, які встановлюються для кандидаток при прийнятті на навчання та прийнятті на службу до органів внутрішніх справ;

4) відсутність у кандидатки необхідного освітнього рівня, оскільки п. 3 Положення про проходження служби зазначає, що на службу в ОВС приймаються на добровільних засадах особи, здатні за освітою виконувати покладені на них обов'язки; аналогічна норма дублюється і в ст. 17 Закону України «Про міліцію», де вказано, що на службу до міліції приймаються громадяни, здатні за своїм освітнім рівнем виконувати покладені на міліцію завдання. Подібна практика існує також і за кордоном. Наприклад, однією із вимог до громадян, які вступають на оперативну роботу до Федерального бюро розслідувань США, є наявність «відповідного освітнього рівня (як правило, ступінь бакалавра чи магістра та 2–3 роки практичної роботи)». Кандидат на службу в поліції цієї країни повинен мати середню освіту чи пройти іспитовий термін, що свідчить про досягнення відповідного рівня. З метою підвищення рівня керівного складу, його оновлення та атестації вважаємо за доцільне в Положенні про проходження служби в ОВС і в Законі України «Про міліцію» закріпити норму, що деталізує вимоги до освітнього рівня осіб, які вступають на вищі посади в системі МВС України;

5) вступу кандидатки на службу в ОВС передують вивчення її особистих, ділових та моральних якостей. Невідповідність виявлених в особи якостей вимогам, встановлених до працівника (основна частина ви-

мог міститися в тексті Присяги працівника ОВС і Кодексі честі рядового і начальницького складу ОВС), може бути підставою для відмови в прийомі на службу. Вивчення особистих, ділових і моральних якостей провадиться на основі індивідуальних бесід із кандидаткою, аналізу характеристик із місць попередньої роботи, із місць проживання, при перевірці на окремих дорученнях, а також на підставі висновків центрів психодіагностики. Зазначена умова, будучи нормативно закріпленою, є специфічною для системи ОВС;

б) обов'язковою специфічною умовою вступу на службу до ОВС є обов'язкове проходження кожною кандидаткою психодіагностичного обстеження. Відповідні обстеження провадяться центрами психодіагностики, які входять до структури ОВС. При виявленні в кандидаток у минулому суїцидальної поведінки (спроб самогубства), схильності до конфліктних форм вирішення спірних ситуацій, наявності виражених проявів негативних рис характеру, а також наявності близьких родичів, що страждають на нервово-психічні захворювання, алкоголізм і наркоманію, зазначені відомості відбиваються у висновках центрів психодіагностики. Дана категорія кандидатів належить до групи підвищеного ризику, і питання про їх прийом на службу вирішується винятково індивідуально.

Що стосується обмежень другої групи, зокрема, тих, які пов'язані із проходженням служби жінками в ОВС України, то до таких доцільно віднести:

1) передбачені ч. 7 ст. 18 Закону України «Про міліцію» і п. 15 Положення про проходження служби заборони, встановлені для осіб рядового і начальницького складу займатися будь-якими видами підприємницької діяльності, а також виконувати роботу на умовах сумісництва (крім наукової, викладацької, творчої діяльності, а також медичної практики). Перелік підрозділів ОВС, працівникам яких забороняється сумісництво за окремими видами трудової діяльності, визначається міні-

стром внутрішніх справ України;

2) заборона організовувати страйки, які гарантуються ст. 44 Конституції України для тих осіб, які працюють, із метою для захисту своїх економічних і соціальних інтересів, а також участь у них (ч. 7 ст. 18 Закону України «Про міліцію»; п. 15 Положення про проходження служби);

3) згідно зі ст. 36 Основного закону громадяни України мають право на свободу об'єднання в політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод і задоволення політичних, економічних та інших інтересів. Спеціальне законодавство, у свою чергу, зокрема, ч. 3 ст. 3 та ч. 5 ст. 18 Закону України «Про міліцію», закріплюють норми, за якими у підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань; працівники міліції також не можуть бути членами політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету;

4) обмеження щодо тривалості робочого часу. Так, ст. 50 Кодексу законів про працю України встановлює, що нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень, у той час як ч. 12 ст. 22 Закону України «Про міліцію» та п. 21 Положення про проходження служби для працівників міліції встановлюють 41-годинний робочий тиждень. У необхідних випадках особи рядового і начальницького складу несуть службу понад установлену тривалість робочого часу, а також у вихідні та святкові дні;

5) п. 21 Положення про проходження служби закріплює норму, яка передбачає, що особи рядового і начальницького складу зобов'язані проходити службу там, де це обумовлено інтересами служби і наказами прямих начальників; для виконання невідкладної і непередбаченої роботи за розпорядженням керівника з'являтися на службу у вихідні, святкові та неробочі дні; жінка-працівник органів внутрішніх справ може бути відкликана із щорічної або додаткової відпустки тощо.

Для правильного розуміння та обґрунтування вищерозглянутих обмежень особливе значення має ст. 43 Конституції України, у якій закладено ряд галузевих принципів трудового права. У першу чергу, це принципи свободи праці, забезпечення охорони праці і здоров'я працівників, винагороди за працю тощо. Слід погодитись із тим, що більшість із них поширюються і на службово-трудова відносини працівників ОВС. Проте ступінь поширення ряду принципів на зазначену сферу дещо відрізняється як від загальних трудових відносин, так і від службово-трудова відносин інших видів державної служби.

Як зазначає О. В. Кузніченко, існування такої кількості обмежень і заборон при вступі на службу в органи внутрішніх справ змушує задуматися про відповідність їх конституційно-правовим нормам, що гарантують людині і громадянину високий рівень прав і свобод, зокрема, принципу рівного доступу громадян до державної служби. Здається, що порушення конституційно-правових положень у концептуальному плані тут немає, що підтверджується Конституцією України, адже ст. 64 Конституції передбачає обмеження прав і свобод людини в чітко визначених цілях [9, с. 130].

Можемо зробити висновок, що кандидатка, яка вступає на державну службу, свідомо погоджується на обмеження особистої свободи, у тому числі й у сфері праці. Крім того, у конкретних службово-трудова відносинах свобода ще більше обмежується, що на практиці дуже часто виявляється в установленні керівництвом додаткових заборон та обмежень.

Проаналізувавши обмеження, які пов'язані зі службою жінок в ОВС України, можемо простежити ознаки, притаманні останнім, наприклад: а) односторонній характер, оскільки обмеження встановлюються в імперативний спосіб лише для однієї сторони, а інша сторона (співробітники ОВС) вимушена погоджу-

ватися з останніми, навіть обмежуючи при цьому ряд своїх конституційних прав; б) обмеження впливають на жінку, яка проходить службу в органах внутрішніх справ України в кілька етапів: перший етап – під час прийняття на службу; другий етап – під час проходження служби; в) правові обмеження мають тривалий, абсолютний характер, тобто вони діють протягом усього часу проходження служби і не можуть бути відмінені чи змінені іншими положеннями; г) обмеження зумовлені специфікою виконуваних завдань і функцій працівниками міліції тощо.

Беручи до уваги те, що в чинному спеціальному законодавстві, яке регулює службу жінок в ОВС України, обмеження закріплені у несистематизованому порядку (правовому регулюванню обмежень присвячено ряд статей Закону України «Про міліцію» та Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України, де частина з них просто дублюється, вважаємо за доцільне класифікувати обмеження за певними групами та відповідно закріпити їх на законодавчому рівні у спеціальному законодавстві в систематизованому порядку: а) перша група обмежень – це обмеження, пов'язані з прийняттям жінок на службу в ОВС України; б) друга група – обмеження, які встановлюються з боку законодавця для працівників під час проходження ними служби та виконання відповідних обов'язків, до змістової частини яких слід включити перелік обмежень, який ми навели вище.

Таким чином, проаналізувавши вищевикладене, можемо зробити **висновок**, що під обмеженнями, які пов'язані з проходженням служби в ОВС особами жіночої статі, ми розуміємо обумовлені нормативними актами умови, заборони, певні правила, яких вони повинні дотримуватись (виконувати і не порушувати) та які в зв'язку з цим визначають межі їх належної, необхідної та допустимої поведінки.

Література

1. Сальников В. П. Полиция. Женщина. Гуманизм / В. П. Сальников, Л. А. Морозова // Государство и право. – 1996. – № 1. – С. 144.
2. Бедний О. І. Організаційно-правові основи служби в органах місцевого самоврядування в Україні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Бедний Олег Ігорович. – Одеса, 2002. – 175 с.
3. Янюк Н. В. Адміністративно-правовий статус посадової особи : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Янюк Наталія Володимирівна. – Львів, 2002. – 168 с.
4. Гойман В. И. Действие права. Методологический анализ / Гойман В. И. – М. : Акад. МВД РФ, 1992. – 182 с.
5. Страшун Б. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран : учеб. в 4 т. Т. 1, 2. / Борис Александрович Страшун. – М. : Норма, 2006. – 350 с.
6. Оболенський О. Ю. Державна служба : навч. посіб. / Оболенский О. Ю. – К. : КНЕУ, 2003. – 344 с.
7. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підруч. / Юрій Прокопович Битяк. – Х. : Право, 2000. – 520 с.
8. Бахрах Д. Н. Государственная служба: основные понятия, её составляющие, содержание, принципы / Демьян Николаевич Бахрах // Государство и право. – 1996. – № 12. – С. 10.
9. Кузніченко О. В. Правові питання обмеження свободи праці при вступі на службу в органи внутрішніх справ / О. В. Кузніченко // Нормативно-правове забезпечення проходження служби в органах внутрішніх справ України. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ. – 2004. – С. 126–130.

Надійшла до редколегії 20.05.2009

Анотації

Розглянуто питання вдосконалення правового регулювання обмежень, що встановлюються при прийнятті на службу в органи внутрішніх справ для осіб жіночої статі. Запропонована класифікація обмежень, пов'язаних зі службою жінок в ОВС України.

Рассмотрены вопросы усовершенствования правового регулирования ограничений, которые устанавливаются при приеме на службу в органы внутренних дел к лицам женского пола. Предложена классификация ограничений, связанных со службой женщин в ОВД Украины.

The article concerns the problems of improvement of law restrictions in the taking on the females to the law enforcement agencies. It is assumed that a new classification of restrictions concerning the females' service in the law enforcement agencies has been proposed.